

ČESKÁ LITERATURA V AMERICKÝCH KNIHOVNÁCH

MISHA HARNICKOVÁ

Podobně jako v jiných odvětvích i budování knihovního fondu české literatury ve Spojených státech od počátku pokulhávalo za budováním fondu literatury ruské. Je to pochopitelné: pro Američany bylo Rusko vždy enigmatické, zatímco české země byly po dlouhá léta v područí monarchie habsburské, jež sama o sobě nebyla zrovna tou nejpřitažlivější částí Evropy. I když například moravští bratři brzy měli ve Státech své jméno a byli – a jsou – činní a známí dodnes, zájem o českou literaturu byl minimální. Vždyť i literatura ruská musela počkat na svoji dobu: teprve v roce 1907 bylo Kongresovou knihovnou ve Washingtonu zakoupeno 80 000 knih ruského sběratele Genadije Vasiljeviče Judina.

Avšak tradice budování fondu české literatury v amerických knihovnách a jiných institucích přece jenom určitou historii má. Byly to však původně různé krajské spolky, které začaly budovat české sbírky, protože potřebovaly české knihy pro své členy. Snad nejstarší knihovnou tohoto typu je Slavonic Benevolent Order of the State of Texas Library & Museum v Temple v Texasu založená v roce 1897. Proč taková knihovna v Texasu? Je zde poměrně velká česká menšina, a tak knihovna české literatury vznikala nejen pro české imigranty, ale i díky nim a jejich přičiněním. Tato knihovna, spojená s muzeem, má kolem 12 000 knih a 2000 periodik. Ne všechny jsou pochopitelně badatelského (vědeckého) rázu, ale celá sbírka se týká tematiky českých zemí. Avšak i "nedůležitý" materiál se může časem stát předmětem vědeckého zájmu. Pochopitelně, jestliže instituce začne budovat sbírku určitého zaměření, snaží se získávat materiály i z jiných zdrojů a nakonec toto úsilí přesáhne zájem hlavních uživatelů: stane se z toho jakési "poslání".

Další podobně etnický zaměřená sbírka je Archives of the Czech and Slovaks Abroad, část Regenstien Library v Chicagu, založená v roce 1972. Podnět k jejímu vzniku jistě dalo to, že v Chicagu je poměrně velká česká imigrantská skupina, a tak získávat zajímavý archivní materiál nebylo natolik obtížné. Růst sbírky brzy vedl k založení zvláštní sekce v této knihovně. I v této sbírce je však důraz kladen hlavně na život a osudy českých imigrantů v Americe, nikoliv na kvalitu a rozsah fondu.

Podobně jako je to i u jiných disciplín hodnota a kvalita fondu české literatury v amerických knihovnách většinou bývá úměrná velikosti knihovny samotné. Kongresová knihovna (Library of Congress) má tudíž sbírku nej-

větší, za ní následují Newyorská veřejná knihovna (New York Public Library), Indianská univerzita, Kolumbijská univerzita, Harvardova univerzita.

Stává se zřídka, že sbírka české literatury začne vznikat při instituci, která není nějakým způsobem zaměřena na české uživatele. Důvody budování speciálních sbírek jsou však různé: univerzitní knihovny většinou začínou sbírat určitý materiál, protože je to nutné pro akademický obor, který se vyučuje. Na mnoha univerzitách se výuka českého jazyka a často i literatury v překladu v posledních letech znatelně vytrácí – o češtinu prostě není zájem, i když se původně očekávalo, že východoevropské revoluce z roku 1989 vzbudí nový zájem o kulturu dotyčných zemí. Dalším podnětem ke vzniku české sbírky může být náhodný dar, který knihovnu jakoby "zavazuje" k dalšímu budování a doplňování této sbírky. Nejčastěji se však sbírky české literatury rozrůstají, když je výběrem slovanské literatury pověřen knihovník českého původu.

K tomu, aby knihovna mohla podpořit výuku českého jazyka nebo literatury, není vlastně zapotřebí příliš mnoho materiálu: postačí čtyři až pět knihovních regálů, obzvláště když v oblasti výuky české literatury se v podstatě jedná o K. Čapka a o druhou třetinu 20. století. Jenomže knihovny jsou známé svou chtivostí, a tudíž se snaží vždy mít více, než je zapotřebí. Hlavně ty nejproslulejší, výzkumné univerzity, ať už Kolumbijská, nebo Stanfordská, se pochopitelně snaží mít ve fondu téměř vše anebo aspoň co nejvíce.

Mnoho knihoven se snaží získávat i materiály, které nejsou přímo potřeba k výuce. Dalo by se i říci, že v mnoha disciplínách jsou si fondy dost podobné, jelikož základní výuka je většinou všude stejná. Výjimku tvoří vzácné knihy a pozůstalosti, které se většinou také stávají součástí fondu vzácných knih.

V mnoha odvětvích je situace ve Spojených státech odlišná od situace v Čechách, kde se Památník národního písemnictví snaží získávat dílo a pozůstalost všech významných českých spisovatelů. Ve Spojených státech neexistuje jedna jediná instituce s podobným účelem. Každá knihovna se snaží získávat své vlastní dárce a mnoho knihoven má svůj zvláštní spolek zvaný Přátelé knihovny (Library Friends), který se mimo jiné též snaží identifikovat potenciální dárce vzácných sbírek. Tak například Kolumbijská univerzita na začátku tohoto roku získala po dlouhém úsilí pozůstalost významného amerického dramatika Tennessee Williamse, ačkoli se nedá říci, že tato univerzita má nějakou velkou tradici v oblasti dramatického umění či divadelní vědy. Ve Spojených státech tedy neexistuje místo, kde by se shromažďovaly důležité a vzácné dokumenty literárního charakteru. Dokonce se stává, že několik knihoven soupeří, aby získaly významnou pozůstalost, kterou ta bohatší knihovna posléze skoupí, anebo se prostě dárce arbitrárně rozhodne pro jednu z nich. Nedávno se například podařilo Newyorské veřejné knihovně získat celou knihovnu českého státníka Jana Papánka od jeho vdovy. Sbírkou je to obrovská a pochopitelně unikátní, ob-

sahuje korespondenci s mnoha politickými činiteli posledních padesáti let, a dá se říci, že také výborně dokumentuje činnost londýnské exilové vlády. Díky dobrým osobním stykům s profesorem Stanleyem Wintersem, americkým politologem a přítelem Čech, se Newyorské veřejné knihovně rovněž podařilo získat od něj a od jeho ženy významnou sbírku čítající mnoho prvních vydání literárních děl 20. století, hlavně poezie, často i s podpisem autora. Co se darů beletrie týče, myslím, že nejvýznamnější je sbírka, kterou Gordon Skilling věnoval knihovně na Torontské univerzitě: jeho sbírka Edice Petlice je jistě unikátní.

Jsou to však především obrovské knihovny výzkumných univerzit, které mají největší podíl na shromažďování materiálu ve všech oborech, a tudíž i v oboru české literatury. Zřejmě nejstarší dílo, které se octlo jako první v amerických univerzitních knihovnách, je Komenského *Janua linguarum...* Tato kniha se nachází na Harvardově univerzitě již od 17. století a svého času byla na seznamu knih, které musel student přečíst, aby mohl získat titul magistra (Master's degree). Od té doby až do roku 1823 knihovna na Harvardově univerzitě příliš českých knih nezískala. Další významné knihovny, které mají už dlouhou tradici v budování sbírek české literatury, jsou již zmiňované Kongresová knihovna ve Washingtonu a Newyorská veřejná knihovna. Obě začaly čas od času dostávat české knihy již v minulém století.

Budování knihovních fondů není však nejlevnější, a proto v sedmdesátých letech začala narůstat kooperace mezi knihovnami. Univerzitní knihovny v určitých oblastech, například na severovýchodě Spojených států, se rozhodly, že budou spolupracovat nejen při zpracovávání materiálu, ale i při budování knihovních fondů. (I když časem spolupráce v akvizici materiálu začala upadat, ekonomické podmínky posledních let knihovny nutí tuto spolupráci obnovit.) Z iniciativ Stanfordské, Kolumbijské a Harvardovy univerzity a Newyorské veřejné knihovny se začala budovat národní databáze zvaná RILIN. Jedním z cílů této databáze bylo usnadnit spolupráci v nákupu knih: když jedna knihovna získala určitou knihu – a hlavně periodikum –, ostatní knihovny dotýčný materiál nemusely kupovat, protože si ho mohly vždy od jednoho z ostatních partnerů vypůjčit pro své čtenáře a badatele. Tato spolupráce byla důležitá zejména v oblasti periodik, a to nejen kvůli jejich vysokým cenám, ale i proto, že knihovny takto také ušetřily místo ve skladech. To však vůbec neznamená, že by důležité základní publikace nebyly ve spolupracujících knihovnách duplikovány. Duplikáty se často najdou i v rámci jedné univerzity, pokud má více dílčích knihoven. (Na Kolumbijské univerzitě se například najdou překlady některých Kunderových děl i ve třech odděleních.) Knihovny se také mezi sebou dohodly, která z nich bude nakupovat materiály v určitém oboru na všeobecné úrovni, pouze pro podporu výuky, která na vyšší úrovni, pro vědecké účely, a která nakoupí v daném oboru vše, co je k dostání.

S výjimkou Kongresové knihovny, Newyorské veřejné knihovny a některých speciálních institucí jsou knihy v amerických knihovnách na regálech uspořádány systematicky a sklady jsou veřejně přístupné, což je pro uživatele velmi výhodné. Vědec či student si může prohlížet knihy přímo na regálech a často může objevit další knihy, které se mu hodí ke studiu. V katalogu totiž nemusí vždy najít vše, protože velmi záleží na tom, jak strukturuje hledání.

Jen na okraj: Když jsem si vyhledala v národní databázi RLIN, do které přispívá velké množství amerických knihoven, heslo "česká literatura", objevilo se 1306 záznamů. To znamená, že knihy o české literatuře, v mnoha jazycích a v různých vydáních, jsou v této databázi velmi dobře zastoupeny. Karel Čapek – jako autor – má v této databázi 697 záznamů, Milan Kundera 207 záznamů. Dokonce i Karel Havlíček Borovský je zastoupen 105 záznamy. Pro knihy, na kterých se podílel René Wellek, je v databázi 140 záznamů.

Americké knihovny však většinou východoevropské tituly nekupují, nýbrž je získávají výměnou. Na jedné straně tato výměna pomáhá knihovnám z východní Evropy, protože mohou získat knihy a periodika, které by si nikdy nemohly samy koupit, a na druhé straně to pro americké knihovny znamená, že většinou dostanou, co potřebují. Národní knihovna České republiky (dříve Státní knihovna), Základní knihovna AV ČR a státní vědecké knihovny byly a jsou hlavními výměnnými partnery amerických knihoven. Navzdory výměnám s východoevropskými knihovnami musí americké knihovny někdy kupovat knihy prostřednictvím různých dodavatelů, kteří většinou měli a stále ještě mají knihy předražené. Například česká kniha, která se dostane v Praze za 80 korun, se kupuje od knižního dodavatele Interpress v Británii za 12 dolarů.

A nyní stručně o některých významných knihovnách a jejich sbírkách:

Kongresová knihovna ve Washingtonu začala intenzivně sbírat českou literaturu až po 2. světové válce. I když tehdy už určitý fond měla, teprve v padesátých letech získala sbírku vzácných knih obsahující například knihu z tisku Mikuláše Konáče z Hodišкова ze 16. století, *Kalendář historický* sepsaný Danielem Adamem z Veleslavína, a též vydání *Kralické bible* z roku 1596. Jako jedna z mála knihoven vlastní Kongresová knihovna *Postillu* Jana Husa z roku 1563. Thomas Čapek, významný dějepisec amerických Čechů, věnoval Kongresové knihovně svou obsáhlou sbírku, a fond tak značně ohořatil. Knihovna získává své knihy hlavně výměnou a v současné době má okolo 100 000 knih s tematikou zemí českých a slovenských. Jenom titulů periodik má Kongresová knihovna kolem 2400. Unikátní je zřejmě speciální část sbírky obsahující téměř 650 titulů lingvistických. Mezi nimi se nachází velké množství učebnic českého jazyka, vydaných jak v Československu, tak v zahraničí pro studenty, jejichž mateřským jazykem není čeština, a též pro české emigranty, aby si přiblížili rodný jazyk.

V roce 1897 bylo založeno české oddělení ve Webster Free Library na východní straně Manhattanu, kde až donedávna sídlilo značné množství Čechů. V roce 1903 se Webster Free Library stala pobočkou Newyorské veřejné knihovny, která – poté co v roce 1911 vytiskla katalog svého fondu – byla se svými téměř 15 000 českými a slovenskými svazky pravděpodobně mimo území Čech největší knihovnou s českými a slovenskými svazky ve světě. Podle zajímavé statistiky si knihy v českém jazyce v různých vědních oborech vypůjčilo v období patnácti let (končícím rokem 1913) téměř půl milionu čtenářů. V šedesátých letech se však většina těchto více než 15000 knih přestěhovala na 42. ulici, do hlavní budovy Newyorské veřejné knihovny, jedné z největších a nejlepších badatelských knihoven vůbec. Jelikož Webster Free Library sbírala vše, co bylo možné, bylo v jejím fondu také množství překladů, knih populárních, hlavně pak duplikáty beletrie. Těchto asi 3000 titulů bylo přestěhováno do Donnellovy knihovny na 53. ulici, kde lze nalézt beletrii v jazycích celého světa a kde většina návštěvníků ani nemluví anglicky. Je však také pravda, že jak se imigranti postupně asimilují, není již nutné, aby byly národní literatury v Donnellově knihovně. V současné době jsou národní literatury umístěny většinou přímo v hlavní knihovně na 42. ulici, aby byly vždy k dispozici badatelům (tato knihovna půjčuje knihy pouze prezenčně). Od počátku bylo posláním Newyorské veřejné knihovny, aby byla knihovnou veřejnou, ne jen popularizační, aby sbírala materiály přinejmenším na stejné a snad i na vyšší úrovni jako univerzitní knihovny. Jedním z důvodů pochopitelně je, že univerzitní knihovny velmi často nemají dostatek financí a navíc musí nakupovat především literaturu na podporu výuky. Knihovna vlastní *Dalimilovu kroniku*, díla Tomáše ze Štítného, Jana Husa a několik děl J. A. Komenského.

Již v roce 1898 se vyučovala čeština na Nebraské univerzitě (University of Nebraska) v Lincolnu. Bylo tedy nutné a vhodné mít české knihy. Až do roku 1968 česká sbírka neměla více než asi 500 titulů. Teprve když se tam stal archivářem Joe Svoboda, původem Čech, sbírka se začala rozrůstat. Svobodovi se mimo jiné podařilo získávat dary od různých osob, například profesor Zdeněk Hruban z Chicagské univerzity věnoval všechny své duplikáty (hlavně periodik) – dnes má knihovna asi 600 titulů různých českých periodik. Přitom Nebraská univerzita ani její knihovna nejsou zvláště proslulé jako výzkumné instituce. Jak je vidět, aby se knihovna stala známou pro určitou sbírku, a tak i přitahovala budoucí dárce, stačí někdy jeden člověk a jeho zájem o určitý obor, jeho osobní styky a též jeho umění přesvědčit administrativu, že to, čeho se snaží docílit, je důležité.

Texaská univerzita (University of Texas) v Austinu začala vyučovat češtinu v roce 1915. Proto bylo nutné, aby měla v knihovně několik základních knih, ale teprve ve čtyřicátých letech se začala knihovna vážně zajímat o české knihy. Neexistoval však žádný plán systematického budování české

sbírky, a tak se tam dostal asi jen náhodou *Kalendář historický* Daniela Adama z Veleslavína. Knihovna měla to štěstí, že Svatava Pírková-Jakobsonová věnovala knihovně velkou část své sbírky a sbírky Romana Jakobsona. V současné době má česká část knihovního fondu přibližně 5000 titulů, což je v podstatě běžné číslo na běžné výzkumné univerzitě. V roce 1990 byla založena Texas Chair in Czech Studies, což mělo za následek nejen jmenování profesora a rozšíření výuky, ale i budování knihovního fondu s českou tematikou. Stojí též za pozornost, že Austin je jedna z mála knihoven výzkumných univerzit, která nemá žádného výměnného partnera na východě Evropy – všechny knihy buď kupuje, nebo je dostává darem.

Indiánská univerzita (University of Indiana) je jednou z předních univerzit, kde se vyučuje čeština, a navíc knihovník, který je už dlouhou dobu zodpovědný za doplňování slovanské literatury, se velmi zajímá o českou tematiku. První kniha pro ještě neexistující českou sbírku byla zakoupena v roce 1897: *Charles Maurice's The Story of Bohemia from the Earliest Times to the Fall of National Independence in 1620* (vyšla v New Yorku v roce 1896). I když v roce 1950 knihovna měla asi jen 80 knih týkajících se Čech a Slovenska, v osmdesátých letech měla již téměř 17000 titulů týkajících se všech aspektů tohoto oboru. Dnes je to knihovna s poměrně velikou sbírkou – zahrnuje až 40 000 knih týkajících se česko-slovenské tematiky (to znamená, že všechny vědní obory jsou velmi dobře zastoupené). Pouze asi 6000 titulů není v češtině. Krásná literatura čítá asi 12 000 svazků 630 autorů. Knihovna má několik prvních českých biblí a první vydání K. H. Máchy a mnoha autorů druhé poloviny 20. století. Jelikož knihovna zakoupila před mnoha lety knihovnu jednoho moravského kláštera, má velikou sbírku knih 18. a 19. století, a přestože se převážně nejedná o knihy české, jde o zajímavý doplněk materiálu s českou tematikou.

Knihovna Kolumbijské univerzity (University of Columbia) začala sbírat knihy české anebo s českou tematikou až vlastně po 2. světové válce, i když čeština se na univerzitě učila již ve dvacátých letech a literatura od roku 1931. Jistě, knihy se do knihovny dostávaly, ale pouze náhodně – neexistoval žádný systematický pokus získávat je. Sbírkou se začala rozrůstat v podstatě až po 2. světové válce (podobně jako na mnoha jiných amerických univerzitách), tedy v době, kdy na této univerzitě přednášel mimo jiné i Roman Jakobson. Například od čtyřicátých let do roku 1968 knihovna obdržela kolem 1700 titulů v oblasti literatury, od roku 1968 asi 5500 titulů. Dnes má knihovna asi 40 000 svazků, které se týkají Čech a Slovenska, v různých jazycích. Hlavním důvodem je, že Kolumbijská univerzita uděluje doktorát a má jednu z hlavních badatelských knihoven: je tedy nezbytné, aby se snažila získávat veškerý nutný materiál. A i když začala sbírat české knihy poměrně nedávno, má například *Časopis pro českou filologii* (od roku 1911) a *Hlasatel český* (od roku 1806). To je hlavně zásluha knihovníků, kteří

byli pověřeni slavistickou literaturou a kteří prostřednictvím svých kontaktů s knihovnami na Východě a hlavně výměnou získávali desiderata i přijímali nabídnuté duplikáty z českých knihoven.

Knihovna Harvardovy univerzity je jednou z největších, co se knih s českou tematikou týče – má téměř 8000 titulů krásné literatury, mezi nimi například 65 knih Jaroslava Vrchlického a mnoho prvních vydání F. L. Čelakovského. Detailně jsou zastoupena i díla kritická, ať Jungmannova, či Jakobsonova.

Illinojská univerzita (University of Illinois) má asi 5000 svazků české literatury a navíc významnou sbírku I. Perlstein Collection of Czechoslovak Book Design, v níž jsou zastoupeny vzácné unikáty bibliofilské, zejména z dvacátých a třicátých let, a též 80 knih, k nimž přispěl Karel Svolinský.

Hoover Institution, součást Stanfordské univerzity v Kalifornii, má *Astrologica opuscula Prague* z roku 1564. Je to instituce, která se soustředí hlavně na historii a politické vědy. Až teprve v šedesátých letech začala tato knihovna sbírat beletrii. Na Berkeley, též v Kalifornii, začali sbírat český materiál až od šedesátých let, kdy se knihovníkem pověřeným doplňováním fondů stal Čech. Knihovna má asi 4500 knih české beletrie.

Kalifornská univerzita (University of California) v Los Angeles (UCLA), kde učí Michael Heim (známý a častý překladatel české literatury do angličtiny), má téměř 4000 titulů české beletrie z celkového počtu asi 10 000 knih týkajících se Čech a Slovenska. Knihovna se též pyšní svou sbírkou komeňan, obsahující 200 titulů, a především Lumírem (1873-1939), který má i mnoho jiných knihoven, byť ne vždy v takovém rozsahu.

Michiganská univerzita (University of Michigan) začala sbírat české knihy již ve dvacátých letech a jejich nejstarší knihou je *Bibli česká v Benátkách tištěná* (1506). Sbírkou není příliš obsažná, ale očekává se, že až se na podzim tohoto roku Jindřich Toman ujme vedení Slavistické fakulty, začne knihovna sbírat českou literaturu systematictěji a hlouběji.

Zajímavá je nezávislá sbírka Immigration History Research Center na Michiganské univerzitě, která – i když se nesoustředí na literaturu – zahrnuje i sbírku krajanských novin a časopisů, z nichž mnohé jsou velkým přínosem pro badatele.

Bohemika lze nalézt i v institucích, kde se čeština nevyučuje. Příkladem může být Pennsylvánská státní univerzita (Pennsylvania State University), která má některé základní překlady, především literatury druhé poloviny 20. století. Celkem má asi 900 knih týkajících se Čech. Knihovna není zapojena do žádného výměnného systému, knihy většinou kupuje nebo dostává darem. Přesto však vlastní knihu *Ke cti svých přátel milých...* Bohumíra Jana Dlabáče z roku 1784.

Děkuji Marce Bendarové (Pennsylvania State University) za stylistické připomínky a úpravy.